

TURISTIK SALOHİYATGA EGA HUDUDLARDA XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARINI INTEGRAL BAHOLASH VA PROGNOZLASH METODIKASI (O'ZBEKISTON VILOYATLARI MISOLIDA)

METHODOLOGY FOR INTEGRAL ASSESSMENT AND FORECASTING OF SERVICE INDUSTRIES IN REGIONS WITH TOURISM POTENTIAL (EVIDENCE FROM THE REGIONS OF UZBEKISTAN)

¹Akramov Akbarjon
Akmal o'g'li

¹Tayanch doktorant, Turizmni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot instituti.
G-mail: akbarshah97uz@gmail.com

Annotatsiya Abstract

Uzb. - Maqolada turistik salohiyatga ega hududlarda xizmat ko'rsatish tarmoqlarining rivojlanish darajasini integral baholash metodikasi ishlab chiqilgan va u O'zbekiston Respublikasining 14 ta hududi misolida amaliy sinovdan o'tkazilgan. Metodika min-maks normallashtirish, entropiya usuli asosida obyektiv vazn belgilash hamda tortilgan arifmetik agregatlash bosqichlarini o'z ichiga oladi. Hisob-kitoblar Milliy statistika qo'mitasining 2010–2025-yillarga oid rasmiy ochiq ma'lumotlari asosida amalga oshirilgan. Natijalar Samarqand, Toshkent, Xorazm va Farg'ona viloyatlari yuqori guruhni tashkil etishini ko'rsatdi. Shu bilan birga, turistik salohiyati yuqori hududlar integral indeks darajasi bo'yicha ustunlikka ega bo'lsa-da (0,534 ga nisbatan 0,446), real o'sish sur'ati bo'yicha boshqa hududlardan ortda qolmoqda (9,01 foizga nisbatan 9,38 foiz). Integral indeks bilan 2026-yilgi o'sish sur'ati o'rtasidagi Spirmen rang korrelyatsiyasi manfiy (–0,566) bo'lib, hududlararo konvergensiya alomatlari mavjudligini ko'rsatadi. 2030-yilgacha inersion va maqsadli prognoz variantlari hisoblangan.

Eng. - This article develops a methodology for the integral assessment of service-sector development in regions with tourism potential and applies it to 14 regions of the Republic of Uzbekistan. The methodology combines min-max normalisation, objective weighting using the entropy method, and weighted arithmetic aggregation. The calculations are based on official open data from the National Statistics Committee for 2010–2025. The results show that Samarkand, Tashkent, Khorezm, and Fergana Regions form the group with the highest index values. Regions with high tourism potential have a higher average integral index (0.534 versus 0.446) but a slightly lower real growth rate (9.01 percent versus 9.38 percent). The Spearman rank correlation between the integral index and the 2026 growth rate is negative (–0.566), indicating signs of interregional convergence. Inertial and target forecast scenarios through 2030 are also calculated.

Kalit so'zlar:
Keywords:

❖ xizmat ko'rsatish tarmoqlari, turistik salohiyat, integral indeks, entropiya usuli, min-maks normallashtirish, hududiy rivojlanish, prognozlash, konvergensiya.

❖ service industries, tourism potential, composite index, entropy method, min-max normalisation, regional development, forecasting, convergence.

Kirish.

Xizmat ko'rsatish sohasi O'zbekiston iqtisodiyotining eng jadal o'sayotgan bo'g'inlaridan biriga aylandi. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, ko'rsatilgan bozor xizmatlari hajmi 2010-yildagi 27 126,8 mlrd so'mdan 2025-yilda 1 050 292,5 mlrd so'mga, ya'ni 38,7 barobarga oshgan. Yashash va ovqatlanish bo'yicha xizmatlar tarmog'ining yalpi qo'shilgan qiymati esa shu davrda yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 2019-yildagi 4,12 foizdan 2025-yilda 5,83 foizgacha oshirgan. Mazkur tarmoqda xizmatlar sohasini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlar [4] fonida real o'sish sur'ati 2023-yilda 108,3 foiz, 2024-yilda 109,8 foiz va 2025-yilda 110,4 foizni tashkil etgan.

Turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar hududiy kesimdagi baholashga bo'lgan ehtiyojni keskin oshirdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 15-maydagi PF-87-son Farmoniga [1] muvofiq, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimlari har yili turizmni rivojlantirish bo'yicha hududiy dasturlarni ishlab chiqishi hamda Farmonning 4-ilovasida belgilangan maqsadli ko'rsatkichlarga erishish uchun shaxsan javobgar hisoblanadi. 2025-yil 19-noyabrdagi PQ-348-son Qarori [2] bilan Turizm qo'mitasi faoliyati tashkil etilib, sohani jadal rivojlantirish bo'yicha "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi, 2026-yil 30-apreldagi PQ-161-son Qarori [3] esa bevosita hududlarda turizm infratuzilmasini rivojlantirish va loyiha boshqaruvi tizimini joriy etishga qaratilgan.

Biroq hududiy dasturlarning samaradorligini obyektiv o'lchash uchun zarur bo'lgan metodik vosita — xizmat ko'rsatish tarmoqlarining rivojlanish darajasini yagona miqdoriy shkalada ifodalovchi integral ko'rsatkich — milliy amaliyotda hanuz shakllantirilmagan. Amaldagi monitoring tizimi asosan alohida natural va qiymat

ko'rsatkichlarining dinamikasini kuzatish bilan cheklanadi, bu esa hududlarni o'zaro qiyoslash va ustuvorliklarni asoslash imkoniyatini toraytiradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — turistik salohiyatga ega hududlarda xizmat ko'rsatish tarmoqlarini integral baholash metodikasini ishlab chiqish va uni O'zbekiston viloyatlari misolida amaliy sinovdan o'tkazish, shuningdek 2030-yilgacha bo'lgan prognoz variantlarini asoslashdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Turistik yo'nalishlarning raqobatbardoshligini kompleks baholash masalasi xorijiy adabiyotlarda 1990-yillarning oxiridan boshlab tizimli o'rganila boshlandi. G. Crouch va J. Ritchie yo'nalish raqobatbardoshligining konseptual modelini taklif etib, uni resurs bazasi, boshqaruv sifati va qo'llab-quvvatlovchi omillar kesimida tavsifladilar [6]. L. Dwyer va C. Kim mazkur modelni indikatorlar tizimi bilan to'ldirib, integral baholash uchun operatsional asos yaratdilar [7]. M. Cracolici va P. Nijkamp Italiyaning janubiy hududlari misolida turistik jozibadorlik va raqobatbardoshlikni miqdoriy o'lchash imkoniyatini ko'rsatib berdilar [8].

Kompozit indekslarni qurishning metodologik asoslari OECD va Yevropa Komissiyasining Qo'shma tadqiqot markazi tomonidan tayyorlangan qo'llanmada tizimlashtirilgan [9]. Unda normallashtirish, vazn belgilash va agregatlash bosqichlarining muqobil variantlari hamda natijalarning barqarorligini tekshirish zarurati asoslangan. M. Saisana va hammualliflar kompozit indekslar sifatini baholashda noaniqlik va sezgirlik tahlilining ahamiyatini ko'rsatdilar [10].

Vazn belgilashning obyektiv usullari orasida C. Shannon tomonidan asoslangan axborot entropiyasi tushunchasiga tayanuvchi entropiya usuli keng tarqalgan [11]. P. Zhou, B. Ang va K. Poh ushbu usulning kompozit indekslar uchun qo'llanilishini asoslab, uning

ekspert baholariga xos subyektivlikdan holi ekanligini ko'rsatdilar [12]. Aynan shu jihat mazkur tadqiqotda entropiya usulini tanlash uchun asos bo'ldi.

O'zbekiston iqtisodchilari tomonidan mamlakat turizm salohiyatining umumiy tavsifi va infratuzilma ko'rsatkichlari dinamikasi tahlil qilingan [13]. Shu bilan birga, milliy adabiyotlarda xizmat ko'rsatish tarmoqlarini hududiy kesimda obyektiv vazn koeffitsiyentlari asosida integral baholashga bag'ishlangan, rasmiy statistikaning uzoq muddatli panel ma'lumotlariga tayanuvchi tadqiqotlar yetarli emas. Mazkur maqola ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining ochiq ma'lumotlar portalida joylashtirilgan rasmiy statistik ma'lumotlar to'plamlari tashkil etadi [5]. Turizmga oid

ko'rsatkichlarni shakllantirishda Turizm statistikasi bo'yicha xalqaro tavsiyalar (IRTS-2008) [15] hamda Turizm yordamchi hisobining tavsiya etilgan uslubiy asosi (TSA: RMF-2008) [14] metodologik asos sifatida qo'llaniladi. Barcha ko'rsatkichlar Ma'muriy-hududiy tuzilmalarni belgilash tizimi idoraviy statistik tasniflagichi (MHOBT) bo'yicha 14 ta hudud kesimida shakllantirilgan. Baholash 2025-yil yakuniy ma'lumotlari asosida, dinamik ko'rsatkichlar esa 2010–2025-yillar panel ma'lumotlaridan foydalangan holda hisoblangan.

Indikatorlar tizimini shakllantirishda uchta tamoyilga amal qilindi: ko'rsatkichning rasmiy statistikada muntazam e'lon qilinishi, hududlar bo'yicha to'liq qamrab olinishi hamda xizmat ko'rsatish tarmoqlarining darajaviy, dinamik va tarkibiy jihatlarini birgalikda aks ettirishi. Natijada oltita indikatorendan iborat tizim shakllantirildi (1-jadval).

1-jadval

Integral baholash indikatorlari tizimi va ma'lumot manbalari

<i>Belgi</i>	<i>Indikator</i>	<i>O'lchov birligi</i>	<i>Ma'lumot to'plami kodi</i>
<i>X₁</i>	<i>Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan bozor xizmatlari hajmi</i>	<i>ming so'm</i>	<i>1.05.01.0047</i>
<i>X₂</i>	<i>Bozor xizmatlarining hududlar yig'indisidagi ulushi</i>	<i>foiz</i>	<i>1.05.01.0001</i>
<i>X₃</i>	<i>Aholi jon boshiga bozor xizmatlarining real o'sish sur'ati</i>	<i>foiz</i>	<i>1.05.01.0048</i>
<i>X₄</i>	<i>Bozor xizmatlari hajmining 2010–2025-yillardagi o'sish koeffitsiyenti</i>	<i>marta</i>	<i>1.05.01.0001</i>
<i>X₅</i>	<i>Transport xizmatlarining bozor xizmatlaridagi ulushi</i>	<i>foiz</i>	<i>1.05.01.0023</i>
<i>X₆</i>	<i>Boshqa xizmatlarning bozor xizmatlaridagi ulushi</i>	<i>foiz</i>	<i>1.05.01.0045</i>

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ochiq ma'lumotlar portali ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Barcha indikatorlar rag'batlantiruvchi (stimulyator) xususiyatga ega, ya'ni qiymatning oshishi rivojlanish darajasining yuqoriligini bildiradi. X₅ indikatorini hududning transport-logistika xizmatlari bilan ta'minlanganlik darajasini, X₆ esa xizmatlar

tarkibining diversifikatsiyalanganligini ifodalaydi.

Birinchi bosqichda indikatorlar min-maks usuli bilan [0; 1] oralig'iga keltiriladi [9]:

$$z_{ij} = (x_{ij} - \min x_j) / (\max x_j - \min x_j),$$

bu yerda x_{ij} – i-hududning j-indikator bo'yicha qiymati, z_{ij} – normallashtirilgan qiymat.

Ikkinchi bosqichda entropiya usuli bilan obyektiv vazn koeffitsiyentlari aniqlanadi. Normallashtirilgan qiymatlar ulushga aylantirilib (p_{ij}), har bir indikatorning axborot entropiyasi hisoblanadi:

$$E_j = -k \cdot \sum p_{ij} \cdot \ln p_{ij}, \text{ bu yerda } k = 1 / \ln n,$$

so'ngra farqlanish darajasi $d_j = 1 - E_j$ va vazn koeffitsiyenti $w_j = d_j / \sum d_j$ sifatida topiladi. Entropiya qiymati past bo'lgan, ya'ni hududlar o'rtasida kuchliroq farqlanuvchi indikator ko'proq axborot tashiydi va yuqoriroq vazn oladi [12].

Uchinchi bosqichda integral indeks tortilgan arifmetik o'rtacha sifatida hisoblanadi: $I_i = \sum w_j \cdot z_{ij}$. Natijalarning barqarorligini tekshirish maqsadida qo'shimcha ravishda teng vaznli variant hamda tortilgan geometrik o'rtacha varianti hisoblanib, reytinglar o'rtasidagi moslik Spirmen rang korrelyatsiyasi koeffitsiyenti orqali baholanadi [9; 10].

Muhim metodik izoh. Dastlabki hisob-kitoblar 14 ta hudud bo'yicha amalga oshirilganda Toshkent shahri ko'rsatkichlarining keskin farqlanishi (aholi jon boshiga xizmatlar hajmi bo'yicha viloyatlar o'rtachasidan 7,2 barobar yuqori) entropiya vaznlarining darajaviy indikatorlarga haddan tashqari jamlanishiga olib keldi: X_1 va X_2 birgalikda umumiy vaznning 63,97 foizini egalladi. Shu sababli asosiy hisob-kitob

metropolitan maqomiga ega Toshkent shahrini istisno qilgan holda 13 ta hudud bo'yicha amalga oshirildi, 14 ta hududli variant esa sezgirlik tahlili sifatida keltirildi.

Prognozlash bosqichida aholi jon boshiga bozor xizmatlarining real hajm indeksi 2015-yil = 100 bazasida zanjirli usulda qurilib, 2015–2025-yillar uchun o'rtacha yillik murakkab o'sish sur'ati (CAGR) hisoblandi. Ushbu ko'rsatkich asosida 2030-yilgacha inersion hamda maqsadli (yillik o'sish sur'ati 2 foiz bandga oshirilgan) prognoz variantlari shakllantirildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Hududiy dinamika tahlili. 2010–2025-yillarda bozor xizmatlari hajmi barcha hududlarda sezilarli o'sdi, biroq o'sish sur'atlari sezilarli darajada tabaqalashgan. Eng yuqori o'sish koeffitsiyenti Namangan (58,0 marta), Jizzax (56,0 marta) va Qoraqalpog'iston Respublikasida (52,5 marta) qayd etilgan. An'anaviy turizm markazlari hisoblangan Buxoro (39,8 marta), Xorazm (42,8 marta) va Samarqand (43,4 marta) viloyatlari esa o'rtacha va o'rtachadan past o'rinlarni egallagan. Eng past ko'rsatkich Toshkent viloyatiga (31,9 marta) to'g'ri keladi.

Ushbu holat tadqiqotning markaziy muammosini miqdoriy jihatdan asoslaydi: turistik salohiyatning mavjudligi xizmat ko'rsatish tarmoqlarining tezroq rivojlanishini avtomatik ravishda ta'minlamaydi. Indikatorlarning dastlabki qiymatlari 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval

Indikatorlarning dastlabki qiymatlari, 2025-yil

Hudud	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6
Qoraqalpog'iston R.	17241,2	3,52	112,3	52,45	14,52	3,85
Andijon	15457,9	5,40	112,6	40,83	15,92	3,38
Buxoro	20391,6	4,27	112,2	39,77	17,96	3,70
Jizzax	15856,8	2,46	112,5	56,03	10,64	4,30
Qashqadaryo	14713,6	5,42	111,2	47,61	14,64	3,23
Navoiy	23324,2	2,58	111,8	40,16	15,21	4,40

Hudud	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
Namangan	17803,7	5,64	113,1	58,03	11,79	2,61
Samarqand	18015,7	7,83	113,6	43,44	18,63	3,88
Surxondaryo	11940,5	3,56	111,5	44,66	11,27	4,01
Sirdaryo	15567,2	1,46	111,4	42,10	10,15	6,52
Toshkent vil.	22900,4	7,19	113,2	31,86	19,00	4,31
Farg'ona	17152,9	7,19	112,2	48,78	15,30	3,36
Xorazm	17998,6	3,70	113,1	42,78	17,12	3,45
Toshkent sh.	126343,7	39,79	115,1	45,13	10,98	7,18

Manba: Milliy statistika qo'mitasi ochiq ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari. **Izoh:** 2025-yilda hududlar bo'yicha taqsimlanmagan xizmatlar hajmi 51 509,0 mlrd so'mni yoki respublika bo'yicha umumiy hajmning 4,90 foizini tashkil etgan, shu sababli X₂ indikatorini hududlar yig'indisiga nisbatan hisoblangan.

Vazn koeffitsiyentlari. Entropiya usuli bilan hisoblangan vaznlar 3-jadvalda keltirilgan. 13 ta hududli asosiy variantda vaznlar 0,127 dan 0,201 gacha bo'lgan tor oraliqda taqsimlangan, bu indikatorlar

tizimining muvozanatligidan dalolat beradi. Eng yuqori vaznni transport xizmatlari ulushi (0,2009) va real o'sish sur'ati (0,1884) indikatorlari oldi.

3-jadval

Entropiya qiymatlari va vazn koeffitsiyentlari

Indikator	Ej (13 hudud)	wj (13 hudud)	Ej (14 hudud)	wj (14 hudud)
X ₁	0,9330	0,1363	0,6077	0,3755
X ₂	0,9159	0,1711	0,7239	0,2642
X ₃	0,9073	0,1884	0,8932	0,1022
X ₄	0,9375	0,1271	0,9436	0,0540
X ₅	0,9012	0,2009	0,8913	0,1041
X ₆	0,9133	0,1762	0,8955	0,1000

Manba: muallif hisob-kitoblari.

Integral indeks natijalari. 13 ta hudud bo'yicha hisoblangan integral indeks qiymatlari va reytingi 4-jadvalda keltirilgan. Yetakchi o'rinni Samarqand viloyati (0,7381) egallaydi, undan keyin Toshkent viloyati (0,7195)

joylashgan. Uchinchi va beshinchi o'rinlarda Xorazm (0,5308) va Buxoro (0,5201) viloyatlari turadi. Reytingni Surxondaryo (0,2307), Sirdaryo (0,2850) va Qashqadaryo (0,3457) viloyatlari yakunlaydi.

4-jadval

Xizmat ko'rsatish tarmoqlarini integral baholash natijalari, 2025-yil

O'rin	Hudud	I (entropiya)	I (teng vazn)	I (geometrik)	2026-y. yanv.-iyul o'sishi, foiz
1	Samarqand	0,7381	0,7098	0,6728	116,8
2	Toshkent vil.	0,7195	0,6883	0,2528	116,6
3	Xorazm	0,5308	0,5157	0,4772	117,2

O'rin	Hudud	I (entropiya)	I (teng vazn)	I (geometrik)	2026-y. yanv.-iyul o'sishi, foiz
4	Farg'ona	0,5276	0,5323	0,4747	116,6
5	Buxoro	0,5201	0,5107	0,4734	116,5
6	Namangan	0,4959	0,5247	0,1144	116,5
7	Andijon	0,4670	0,4503	0,4262	117,2
8	Qoraqalpog'iston R.	0,4604	0,4744	0,4412	116,7
9	Navoiy	0,4492	0,4620	0,3847	118,5
10	Jizzax	0,3805	0,4090	0,2682	117,5
11	Qashqadaryo	0,3457	0,3553	0,0792	116,8
12	Sirdaryo	0,2850	0,2989	0,0155	118,7
13	Surxondaryo	0,2307	0,2382	0,0801	117,4

Manba: muallif hisob-kitoblari.

Natijalarning barqarorligini tekshirish. Entropiya vaznli va teng vaznli variantlar reytinglari o'rtasidagi Spirmen korrelyatsiyasi 0,956 ni, entropiya vaznli va geometrik agregatlash variantlari o'rtasida esa 0,747 ni tashkil etdi. 14 ta hududli variant reytingi bilan asosiy variant o'rtasidagi mos keluvchi hududlar bo'yicha korrelyatsiya 0,956 ga teng. Bu ko'rsatkichlar reytingning normallashtirish va agregatlash usulini tanlashga nisbatan yuqori barqarorligini tasdiqlaydi. Geometrik agregatlashda korrelyatsiyaning nisbatan pastligi ushbu usulning kompensatsiyalanmaslik xususiyati bilan izohlanadi: birorta indikator bo'yicha juda past qiymatga ega hududlar (Namangan, Toshkent viloyati) keskin pastga siljiydi.

Turistik salohiyat kesimidagi tabaqalanish. Madaniy meros obyektlari va asosiy sayyohlik oqimlari joylashuvi bo'yicha yuqori turistik salohiyatga ega deb tasniflangan to'rtta hudud (Samarqand, Buxoro, Xorazm, Qashqadaryo) integral indeksining o'rtacha qiymati 0,5337 ni tashkil etib, qolgan to'qqizta hudud o'rtachasidan (0,4462) 19,6 foizga yuqori. Biroq 2015-2025-yillardagi real o'rtacha yillik o'sish sur'ati bo'yicha manzara teskari: turistik hududlarda 9,01 foiz, boshqa hududlarda 9,38 foiz.

Bu natija muhim xulosaga olib keladi: turistik salohiyati yuqori hududlar xizmat ko'rsatish tarmoqlari bo'yicha to'plangan ustunlikka ega, biroq mazkur ustunlik hozirgi paytda saqlanib qolmayapti va asta-sekin qisqarmoqda.

Konvergensiya gipotezasini tekshirish maqsadida integral indeks bilan 2026-yil yanvar-iyul oylaridagi real o'sish sur'ati o'rtasidagi Spirmen rang korrelyatsiyasi hisoblandi va u -0,566 ga teng bo'ldi. Manfiy qiymat nisbatan past integral indeksga ega hududlarda joriy o'sish sur'ati yuqoriroq bo'lish tendensiyasini ko'rsatadi; bu holat hududlararo konvergensiya alomatlari mavjudligini anglatadi. Shu bilan birga, integral indeks bilan 2015-2025-yillardagi o'rtacha o'sish sur'ati o'rtasidagi korrelyatsiya musbat (0,308) bo'lib, uzoq muddatli davrda darajaviy ustunlik bilan o'sish o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi.

Tipologik guruhlash. Kvartil chegaralari asosida hududlar to'rtta guruhga ajratildi (5-jadval). Ushbu tipologiya hududiy dasturlarni differensiallashtirilgan holda shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

5-jadval

Hududlarning integral indeks bo'yicha tipologik guruhlari

Guruh	Indeks oralig'i	Hududlar
<i>I – yuqori daraja</i>	$\geq 0,5276$	Samarqand, Toshkent viloyati, Xorazm, Farg'ona
<i>II – o'rtachadan yuqori</i>	0,4670-0,5275	Buxoro, Namangan, Andijon
<i>III – o'rtachadan past</i>	0,3805-0,4669	Qoraqalpog'iston Respublikasi, Navoiy, Jizzax
<i>IV – past daraja</i>	$< 0,3805$	Qashqadaryo, Sirdaryo, Surxondaryo

Manba: muallif hisob-kitoblari.

Prognoz natijalari. Aholi jon boshiga bozor xizmatlarining real hajm indeksi bo'yicha 2015–2025-yillardagi o'rtacha yillik o'sish sur'ati respublika hududlari kesimida

7,28 foizdan (Qashqadaryo) 10,85 foizgacha (Namangan) o'zgaradi. Inersion va maqsadli variantlar bo'yicha 2030-yilgacha prognoz qiymatlari 6-jadvalda keltirilgan.

6-jadval

Aholi jon boshiga bozor xizmatlari real hajm indeksi prognozi (2015-yil = 100)

Hudud	2025-y.	CAGR, foiz	2030-y. inersion	2030-y. maqsadli
<i>Qoraqalpog'iston R.</i>	207,0	7,54	297,7	326,5
<i>Andijon</i>	230,7	8,72	350,5	383,9
<i>Buxoro</i>	228,2	8,60	344,7	377,6
<i>Jizzax</i>	261,6	10,09	423,1	463,0
<i>Qashqadaryo</i>	202,0	7,28	287,1	314,9
<i>Navoiy</i>	272,1	10,53	448,8	490,9
<i>Namangan</i>	280,0	10,85	468,6	512,4
<i>Samarqand</i>	262,5	10,13	425,4	465,4
<i>Surxondaryo</i>	219,5	8,18	325,2	356,4
<i>Sirdaryo</i>	253,3	9,74	403,1	441,2
<i>Toshkent vil.</i>	243,6	9,31	380,1	416,2
<i>Farg'ona</i>	247,5	9,49	389,4	426,3
<i>Xorazm</i>	259,8	10,02	418,8	458,2
<i>Toshkent sh.</i>	332,8	12,78	607,1	662,8

Manba: muallif hisob-kitoblari. *Izoh:* maqsadli variant yillik o'sish sur'atining 2 foiz bandga oshirilishini nazarda tutadi.

Prognoz natijalari shuni ko'rsatadiki, inersion ssenariy saqlanib qolgan taqdirda Buxoro va Qashqadaryo viloyatlari 2030-yilga borib respublikada nisbatan past o'sish sur'atiga ega hududlar qatorida qolishi mumkin. Bu holat turistik salohiyati yuqori hududlarda xizmat ko'rsatish tarmoqlarini rivojlantirishga qaratilgan maqsadli chora-tadbirlarni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi.

Birinchidan, xizmat ko'rsatish tarmoqlarini hududiy kesimda integral baholashning min-maks normallashtirish, entropiya usuli bilan obyektiv vazn belgilash va tortilgan arifmetik agregatlashga asoslangan metodikasi ishlab chiqildi. Metodikaning

barqarorligi uchta muqobil agregatlash varianti bo'yicha tekshirilib, reytinglar o'rtasidagi Spirmen korrelyatsiyasi 0,747-0,956 oralig'ida ekanligi aniqlandi.

Ikkinchidan, 2025-yil ma'lumotlari asosida hududlarning to'rt guruhli tipologiyasi shakllantirildi. Yuqori guruhga Samarqand, Toshkent viloyati, Xorazm va Farg'ona viloyatlari kirdi.

Uchinchidan, turistik salohiyati yuqori hududlar integral indeks darajasi bo'yicha ustunlikka ega bo'lsa-da (0,5337 ga nisbatan 0,4462), real o'sish sur'ati bo'yicha boshqa hududlardan ortda qolayotgani (9,01 foizga nisbatan 9,38 foiz) aniqlandi. 2010-2025-yillarda Buxoro viloyatida bozor xizmatlari hajmining o'sish koeffitsiyenti (39,8 marta) respublika bo'yicha nisbatan past ko'rsatkichlardan biri bo'ldi.

To'rtinchidan, integral indeks bilan joriy o'sish sur'ati o'rtasidagi manfiy rang korrelyatsiyasi (-0,566) xizmat ko'rsatish sohasida hududlararo konvergensiya alomatlari mavjudligini ko'rsatdi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. PF-87-son Farmon [1] va PQ-161-son Qarorda [3] nazarda tutilgan hududiy dasturlarning samaradorligini monitoring qilishda mazkur integral indeksni yagona metodik vosita sifatida qo'llash hamda uni har yili yangilab borish maqsadga muvofiq.

2. IV guruhga kirgan hududlar (Qashqadaryo, Sirdaryo, Surxondaryo) uchun

xizmat ko'rsatish infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilgan maqsadli investitsiya dasturlarini ishlab chiqish talab etiladi.

3. Turistik salohiyati yuqori, biroq o'sish sur'ati past hududlarda (birinchi navbatda Buxoro va Qashqadaryo viloyatlarida) turistik oqimni mahalliy xizmat ko'rsatish tarmoqlariga bog'lovchi mexanizmlarni kuchaytirish – mahalliy ta'minot zanjirlarini rivojlantirish, xizmatlar diversifikatsiyasini rag'batlantirish – zarur.

4. Rasmiy statistika tizimida jamoaviy joylashtirish vositalari faoliyati, joylashtirilgan shaxslar va tunab qolishlar soni bo'yicha ma'lumotlarni hududlar kesimida muntazam e'lon qilish yo'lga qo'yilishi lozim. Ayni paytda mazkur ko'rsatkichlar faqat respublika darajasida mavjud bo'lib, bu integral baholashga turizm blokini to'liq kiritish imkonini bermaydi.

Tadqiqotning cheklovlari. Integral indeks amaldagi ko'rinishida xizmat ko'rsatish tarmoqlarining rivojlanish darajasini o'lchaydi; turizm intensivligini bevosita ifodalovchi hududiy ko'rsatkichlar rasmiy statistikada ochiq shaklda mavjud emasligi sababli, turistik salohiyat tadqiqotda tipologik tabaqalash mezonini sifatida qo'llanildi. Mazkur ma'lumotlar e'lon qilinganidan so'ng metodikani turizm bloki bilan to'ldirish keyingi tadqiqotlarning istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 15-maydagi "2025-2026-yillarda sayyohlar oqimini keskin ko'paytirish va turistik xizmatlar ko'lamini jadal kengaytirish orqali turizmning iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-87-son Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 2025. – URL: <https://lex.uz/uz/docs/-7531559>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-noyabrda "O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi faoliyatini tashkil etish va turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-348-son Qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 2025. – URL: <https://lex.uz/uz/acts/-7851788>

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 30-apreldagi "Hududlarda turizm infratuzilmasini jadal rivojlantirish va sohada loyiha boshqaruvi tizimini joriy etish chora-tadbirlari

to'g'risida"gi PQ-161-son Qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 2026. – URL: <https://lex.uz/uz/acts/-8167886>

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 27-fevraldagi "Xizmatlar sohasi barqaror rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-78-son Qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 2025. – URL: <https://lex.uz/uz/acts/-7408455>

5. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Ochiq ma'lumotlar portali: bozor xizmatlari va hududiy statistika ma'lumotlari (ma'lumotlar to'plamlari: 1.05.01.0001; 1.05.01.0023; 1.05.01.0045; 1.05.01.0047; 1.05.01.0048; 1.05.01.0081; 1.05.01.0082; 1.01.01.0002; 1.01.01.0010; 1.01.02.0001; 1.01.06.0001–1.01.06.0043). – URL: <https://stat.uz/uz/>

6. Crouch G. I., Ritchie J. R. B. Tourism, competitiveness, and societal prosperity // *Journal of Business Research*. – 1999. – Vol. 44, No. 3. – P. 137–152.

7. Dwyer L., Kim C. Destination competitiveness: Determinants and indicators // *Current Issues in Tourism*. – 2003. – Vol. 6, No. 5. – P. 369–414.

8. Cracolici M. F., Nijkamp P. The attractiveness and competitiveness of tourist destinations: A study of Southern Italian regions // *Tourism Management*. – 2009. – Vol. 30, No. 3. – P. 336–344.

9. Nardo M., Saisana M., Saltelli A., Tarantola S., Hoffman A., Giovannini E. *Handbook on Constructing Composite Indicators: Methodology and User Guide*. – Paris: OECD Publishing, 2008. – 162 p.

10. Saisana M., Saltelli A., Tarantola S. Uncertainty and sensitivity analysis techniques as tools for the quality assessment of composite indicators // *Journal of the Royal Statistical Society: Series A*. – 2005. – Vol. 168, No. 2. – P. 307–323.

11. Shannon C. E. A mathematical theory of communication // *Bell System Technical Journal*. – 1948. – Vol. 27, No. 3. – P. 379–423.

12. Zhou P., Ang B. W., Poh K. L. Comparing aggregating methods for constructing the composite environmental index: An objective measure // *Ecological Economics*. – 2006. – Vol. 59, No. 3. – P. 305–311.

13. Mansurova N. Sh. O'zbekistonning turizm salohiyati: barqaror rivojlanish istiqbollari // *Iqtisodiyot va turizm*. – 2024. – № 4(18). – B. 147–157.

14. United Nations, World Tourism Organization, OECD, Eurostat. *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008*. – New York: United Nations, 2010. – 145 p.

15. United Nations, World Tourism Organization. *International Recommendations for Tourism Statistics 2008. Series M, No. 83/Rev.1*. – New York: United Nations, 2010. – 145 p.